

Platon: Om demokratiet

Platon, 427-347 f.Kr., græsk filosof; ved siden af sin elev Aristoteles grundlægger af europæisk filosofi. Platon blev tidligt inspireret af Sokrates, hvis henrettelse gjorde ham til en skarp kritiker af demokratiet. I hans filosofiske forfatterskab lader han oftest 'Sokrates' føre ordet. Hans værk "Staten" er bygget op som en række lange dialoger, i hvilke Sokrates er den ene deltager. I ottende bog, hvorfra nedenstående uddrag er taget, gengives en samtale, som Sokrates har haft med sin bror Glaukon. sammen med hvem han har drøftet de forskellige slags statsforfatninger.

- 10 – [Sokrates:] Jeg antager, at demokratiet opstår, når de fattige sejrer, dræber nogle af deres modstandere, fordriver andre og giver de tilbageværende lige andel i styret under forfatningen og for det meste tildeler embederne ved lodtrækning.
- [Glaukon:] Ja, sådan bliver demokratiet indført, enten ved våbenmagt eller fordi modparten skræmmes til eksil.
- 15 – Hvordan lever disse mennesker så? Og hvilken slags forfatning har de? [...] For det første, er de ikke frie? Og er byen ikke fuld af frihed og frisindet tale? Og har enhver ikke tilladelse til at gøre, hvad han vil?
- Det siger man i hvert fald.
- Og hvor der findes en sådan mulighed, er det klart, at hver enkelt indretter sit liv, som det behager ham.
- 20 – Ja.
- Så antager jeg, at det netop er under denne forfatning, man finder mennesker af alle slags.
- Selvfølgelig.
- Således synes dette styre at være det smukkeste af alle; ligesom en kappe broderet med alle slags prydelser, fremstår denne by, broderet med alle slags karaktertyper, som den smukkeste.
- 25 – Og mange vil sikkert bedømme den sådan, ligesom kvinder og børn gør, når de ser nogle brogede klæder.
- Det vil de bestemt.
- Og det er også et bekvemt sted at søge efter en forfatning.
- 30 – Hvorfor det?
- Fordi den på grund af den frihed, den giver borgerne, rummer alle slags forfatninger. Det synes derfor, at enhver, der ønsker at indrette en by, sådan som vi netop har gjort, bør tage til et demokrati som til et marked fuldt af forfatninger, vælge den, der behager ham, og indføre den.
- Han ville i hvert fald ikke mangle forbilleder.
- 35 – I en sådan by er der ingen tvang til at regere, selv om man er i stand til det, og heller ingen tvang til at lade sig regere, hvis man ikke ønsker det; ingen tvang til at føre krig, når de andre gør det, eller til at holde fred, når de andre gør det, medmindre man selv vil det. Og der er heller ikke den mindste tvang til at afholde sig fra at varetage offentlige hverv som dommer, hvis man ønsker det, selv om der findes en lov, der forbyder det. Er det ikke et guddommeligt og behageligt liv, så længe det varer?
- 40 – Det er det nok – så længe det varer.
- Og hvad med den eftergivenhed, man viser de dømte forbrydere? Er det ikke et tegn på forfintelser? Eller har du aldrig set mennesker, der er dømt til døden eller landsforvist under en så-

dan forfatning, blive og færdes midt iblandt borgerne, spadsere omkring som døde heltes genfærd, uden at nogen stirrer på dem eller skænker dem en tanke?

– Jo, det har jeg set mange gange.

5 – Og hvad med byens tolerance? Er den ikke så fuldstændig fri for smålighed, at den ringeagter alt det, vi tog så alvorligt, da vi grundlagde vores by¹ – nemlig at ingen nogensinde ville blive et godt menneske, medmindre han fra barnsben var formet gennem de rette lege og en fornem livsførelse? Er det ikke storslået, hvordan den træder alt dette under fode ved slet ikke at tage hensyn til, hvad et menneske foretog sig, før han trådte ind i det offentlige liv, men blot ærer ham, hvis han erklærer, at han vil folket det godt?

10 – Jo, det er helt fortræffeligt.

– Dette og lignende er demokratiets kendetegn. Det forekommer at være en behagelig forfatning, som mangler herskere, men ikke mangfoldighed, og som uddeler en slags lighed til både lige og ulige.

– Vi forstår udmærket, hvad du mener. [...]

15

[Samtalen kredser herefter omkring det, der defineres som gode og nyttige former for begær, overfor det, der betegnes som unødvendige og dårlige former for begær. Sidstnævnte hævdes i stigende grad at kende tegne "den demokratiske mand", der angiveligt giver efter for unyttige lyster og gennemgår et moralsk forfald.]

20

– Og er det ikke demokratiets umættelige begær efter det, som det definerer som det gode, der også ødelægger det?

– Hvad mener du, det definerer som det gode?

25 – Frihed. For du vil ganske sikkert høre en demokratisk by sige, at dette er det fineste, den besidder, og at den derfor er den eneste by, det er værd at leve i for et menneske, der af natur er frit.

– Ja, det hører man ofte.

– Så er det altså, som jeg var ved at sige, det umættelige begær efter frihed og tilsidesættelsen af alt andet, der forandrer dette samfund og bringer det i behov for et tyranni.

30

– Hvordan det?

– Jeg antager, at når en demokratisk by, tørstig efter frihed, tilfældigvis får nogle elendige mundskænke som ledere, så den beruser sig ved at drikke mere end godt er af frihedens ublandede vin, da bliver herskerne – hvis de ikke er meget føjelige og leverer rigelige mængder frihed – straffet af byen og beskyldt for at være forbandede oligarker.

35

– Ja, det gør den.

– Den håner dem, der adlyder herskerne, som villige slaver og uduelige mennesker, og den roser og hædrer – både offentligt og privat – herskere, der opfører sig som undersætter, og undersætter, der opfører sig som herskere. Og er det ikke uundgåeligt, at friheden i en sådan by drives til yderligheder?

40

– Jo.

– Den trænger også ind i de private hjem og fremavler til sidst anarki selv blandt dyrene.

– Hvad mener du?

¹ I den tidligere del af dialogen

– Jeg mener, at en far værner sig til at opføre sig som et barn og frygte sine sønner, mens sønnen opfører sig som en far og hverken føler skam eller frygt over for sine forældre, for at ville være fri. En fastboende udlænding eller en fremmed gæst gøres lig med en borger og er hans ligemand.

5 – Ja, sådan går det.

– Det gør det. Og det samme gælder andre småting af samme art. En lærer i en sådan by er bange for sine elever og smigrer dem, mens eleverne foragter deres lærere og opdragere. Og i det hele taget efterligner de unge de ældre og konkurrerer med dem i ord og handling, mens de gamle synker ned på de unges niveau og er fulde af spøg og morskab, idet de efteraber de unge af frygt for at fremstå som ubehagelige og autoritære.

10

– Helt rigtigt.

– Den yderste form for frihed for flertallet nås i en sådan by, når købte slaver, både mænd og kvinder, ikke er mindre frie end dem, der har købt dem. Og jeg var nær ved at glemme at nævne, hvor vidtgående den juridiske ligestilling mellem mænd og kvinder er, og den frihed, der præger forholdet mellem dem.

15

– Hvad med dyrene? Skal vi som Aischylos sige ”det, der ligger os på læben”?²

– Bestemt. Jeg vil udtrykke det sådan: Ingen, der ikke selv har oplevet det, vil tro, hvor meget friere husdyr er i en demokratisk by end noget andet sted. Som ordsproget siger, bliver hunde ligesom deres fruer; heste og æsler værner sig til at færdes frit og stolt på gaderne og støde ind i enhver, der ikke viger for dem; og alle andre er på samme måde opfyldt af frihed.

20

– Du fortæller mig blot noget, jeg allerede ved. Jeg har ofte oplevet den slags, når jeg har rejst på landet.

– For at sammenfatte: Læg mærke til, hvordan alle disse forhold tilsammen gør borgernes sjæle så følsomme, at hvis nogen blot pålægger dem den mindste grad af ufrihed, bliver de rasende og kan ikke udholde det? Og til sidst, som du ved, ænses de hverken skrevne eller uskrevne love, for på den måde slet ikke at have nogen herre over sig.

25

– Det gør jeg bestemt.

– Dette er da, forekommer det mig, den smukke og kraftfulde oprindelse, hvoraf tyranniet udvikler sig.

30

– Den er bestemt kraftfuld. Men hvad kommer så?

– Den samme sygdom, som udviklede sig i oligarkiet og ødelagde det, udvikler sig også her, men mere udbredt og mere voldsom på grund af den almene løssluppenhed, og den undertvinger til sidst demokratiet.³ Ja, overdivelse i én retning fremkalder sædvanligvis en reaktion i den modsatte. Det sker i årstiderne, i planterne, i legemerne – og ikke mindst i forfatningerne.

35

– Det er at forvente.

– Den yderste form for frihed kan næppe føre til andet end en overgang til den yderste form for slaveri, hvad enten det gælder et privatmenneske eller en by.

– Nej, det kan den ikke.

40

Staten 557A-564A. Efter J. M. Cooper (red.): *Plato – Complete Works*, Indianapolis (1997)

² Hentydning til at en tabt tragedie af forfatteren Aischylos

³ Tidligere har Sokrates argumenteret for at styreformerne timokrati, aristokrati, oligarki, demokrati og tyranni udvikler sig fra hinanden